

Житнік Т. С.,

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Мелітополь
zhitnik1510@rambler.ru

АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ПІДХІД ДІАГНОСТУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Аннотация: в статье анализируется психометрический, социально-личностный и альтернативный подходы диагностирования художественно-творческой активности детей старшего дошкольного возраста; анализируются основные концепции и методы отмеченных подходов; производится попытка определить самые эффективные методы исследования художественно-творческой активности, учитывая современные условия; предлагается альтернативный метод исследования художественно-творческой активности старших дошкольников в условиях внешкольных учебных заведений.

Ключевые слова: художественно-творческая активность, креативность, творческие способности, старший дошкольник, методы исследования творческой активности, альтернативные методы, критерии оценивания художественно-творческой активности.

Abstract: The article analyzes the psychometric, socio-personal and alternative approaches of artistic and creative preschool children activity diagnosing; the basic concepts and methods of mentioned approaches are analyzed; having studied the current conditions, the most effective methods of artistic and creative activity research are identified; an alternative method for study in go senior preschool children artistic and creative activity in extracurricular educational institutions is provided.

Проблема діагностики художньо-творчої активності є однією з актуальних питань в сучасній педагогіці. Вона викликає велику кількість суперечок в середовищі фахівців та науковців. Безліч концепцій щодо вивчення творчої активності викликають складності під час дослідження художньої діяльності. Кожен з підходів діагностування художньо-творчої активності заслуговує на увагу. В подальшому терміни творчість, креативність, художня активність розглядатимемо в одній площині. Розглянемо їх докладніше.

Засновниками і головними ідеологами психометричного підходу до вивчення креативності є Дж. Гілфорд і Е. Торренс. Розроблена Дж. Гілфордом модель структури інтелекту створила можливість нового розуміння креативності. Ключовим моментом для психології обдарованості стала відмінність між двома типами мислення: конвергентним і дивергентним. Перший тип мислення

ототожнювався з інтелектом, другий – з креативністю. Основними параметрами дивергентного мислення визначили: здібність до виявлення і постановки проблем; здібність до генерування великого числа ідей; гнучкість мислення; оригінальність; здібність до аналізу і синтезу. Подальший розвиток цих ідей пов'язаний з науковою діяльністю Е. Торренса. У його розумінні творчий акт ділиться на сприйняття проблеми, пошук рішення, формулювання гіпотез, їх перевірку і знаходження результату. Основними параметрами творчого акту визначили продуктивність (можливість регенерувати велику кількість ідей, обирати з них оригінальні), оригінальність (можливість створення нових ідей), гнучкість (вміння гнучко міняти стратегію, тактику пошуку), розробленість (здатність розробляти та відтворювати обрані ідеї) [2, с.667]. Американські психологи М. Воллах і Н. Коган критично відреагували на запропоновану методику: по-перше, науковці вважали що запропоновані тести тестують тільки інтелект, по-друге, обмеження часу, на їх думку, неприйнятно під час творчого прояву.

Для прояву творчості, як стверджують М. Воллах і Н. Коган, необхідний час і вільна, невимушена атмосфера. Тому для діагностики креативності придатніші, на їх думку, звичайні життєві ситуації [3, с.208]. У своїх дослідженнях по тестуванню креативності М. Воллах и М. Коган надали випробовуваним стільки часу, скільки їм вимагалось для вирішення завдання і формулювання відповіді. Тестування проводилося у формі гри, де змагання між учасниками виключалося (зводилося до мінімуму). Дотримання цих умов призвело до того, що кореляція показників тестового інтелекту і креативності виявилася рівною нулю. Аналогічні дані в нашій країні були отримані при тестуванні на інтелект і креативність О. М. Вороніним [3, с.208].

В. Дружинін (на основі праць С. Медника) відмічає, що обмеження часу негативно позначається на відповідях обстежуваних. Науковець приходять до висновку, що обмеження в часі не дозволяє проявити креативність, оскільки не створює адекватні умови для прояву креативності. Пов'язане таке явище з тим, що оригінальність, як один із показників прояву креативності, з'являється не завжди відразу і може проявлятися через деякий час.

Один з опонентів психометричного підходу оцінки креативності Д. Богоявленська. Особливу увагу науковець у своїх працях приділяє оригінальності. Головний недолік тестів креативності, на думку Д. Богоявленської в тому, що під час процесу створення оригінальних ідей надається певний інструктаж на їх створення. Таким чином, на думку авторки, можливість виникнення побічного, не оригінального продукту посилюється у рази.

Критики психометричного підходу щодо діагностики творчості (К. Трік, Дж. Брунер, Д. Богоявленська та ін.) говорять про неможливість дослідження "спонтанного процесу", якою є творчість, тестовими стандартними методами.

Вони вважають, що методом вимірювання креативності повинні бути не тести, а акти творчості самі у процесі будь-якої творчій діяльності. Таким чином, можна стверджувати що однією з головних претензій, звучних в адресу тестів креативності, є констатація того, що тестові завдання є штучними і через це не мають достатнього діагностичного навантаження для визначення креативності та творчої активності, т.я. не в повному обсязі і не стовідсотково вирішують практичні складнощі рішення цієї задачі.

Альтернативою психометричному підходу в експериментальному дослідженні творчості є метод проблемних ситуацій. Представники такого підходу (К. Ключе, Дж. Джойс, О. Матюшкін та ін.), акцентують увагу на акти творчості, де принципове значення має несвідома складова. Д. Богоявленська як альтернативу психометричному підходу в оцінці креативності запропонувала метод "креативного поля". Головною ланкою методу є основні принципи:

- відсутність зовнішньою і внутрішньою стимулу;
- відсутність кордонів у дослідженні об'єкту (у діяльності);
- тривалість експерименту: відсутність обмеження часу і багатократності [3, с.214].

Соціально-особистісний підхід дослідження творчості припускає розгляд креативності як властивості особистості. Особливо цікавий цей підхід психологам. Інтерес психології до особистості митця зрозумілий: внутрішній світ митця, його особистість, відчуття, емоції та переживання. Тобто предмет вивчення психології творчості – особистість митця. Таким чином, досліджуючи соціально-особистісний підхід дослідження творчості ми спостерігаємо культ особистості. Один неповторний витвір митця – запорука його успіху у майбутньому. Аналізуючи особистісний підхід не можемо не зауважити на недоліках дослідження такого методу. По-перше, соціально-особистісний метод не враховує під час дослідження творчості продукти творчої діяльності та навколишні умови під час акту творчості. О. Савенков пише з цього приводу: "Проблема психології в тому, що вона за природою своєю не може не цікавитися суб'єктом творчості. Особистість митця – її головний предмет. Психологію цікавить питання про те, чи існує "культ особистості в науці" і наскільки насправді особистість митця і створене ним пов'язані між собою" [3, с.218].

У сучасній науці неодноразово робилися спроби створити нову, альтернативну концепцію діагностування творчості. Е. де Боно для розуміння механізму творчості пропонує поняття "латеральне мислення". Е. де Боно і його прихильники поняття латерального мислення ототожнюють з творчістю. На їх думку це такий різновид мислення, яке намагається використати незвичайні, невживані при логічному мисленні методи, але їх ототожнювати. Помилки повинні використовуватися, і це породжує нові можливості для прояву творчості. Таким чином, запропонована структура діагностування може успішно використовуватися в освітній діяльності

На протязі 19-20 ст. в художній освіті склався підхід, згідно якому рівень художніх здібностей та творчості залежав від рівня академічного малюнку або академічного живопису особистості. Під час такого відбору оцінювалися лише якості технічні. Було зрозуміло що для визначення творчості особистості таких характеристик замало[1, с.133]. Це питання було вирішено під час наукових психологічних досліджень (Л.Виготський, О.Мелик-Пашаєв, З.Новлянська та ін.) під час яких стало зрозуміло: ступінь художньої обдарованості особистості не залежить від рівня її художньої обізнаності.

Ми пропонуємо наступний альтернативний підхід діагностування художньо-творчої активності дітей старшого дошкільного віку в умовах позашкільних навчальних закладів. В основі підходу ми розглядаємо декілька відомих концепцій. Зупинимося на них ретельніше та обґрунтуємо наш вибір. Перша концепція – концепція творчої обдарованості Е.Торренса. На його думку творча обдарованість це запорука трьох компонентів: творчі здібності, творче вміння та творча мотивація.

Наступна концепція – концепція обдарованості Б.Теплова. Автор тлумачить значення термінів “творчі здібності” та пояснює зміст творчих вмінь. На думку автора, творчі здібності – поняття динамічне, відрізняє одну особистість від іншої; запорука швидкого придбання вмінь, знань та навичок.

Наступна концепція – концепція Я.Пономарьова[2, с.671]. Роботи науковця слушно пояснюють зв'язок між творчістю (випадковий продукт діяльності) та діяльністю(співвідношення мети та кінцевого результату). На думку автора творчість та діяльність існують паралельно один від одного. Саме зазначені вище дослідження дозволяють зробити нам припущення щодо діагностики художньо-творчої активності та виділити її головні складові:

- художньо-творча активність виникає тільки під час діяльності;
- художньо-творча активність пов'язана з отриманням оригінального продукту в процесі діяльності;

Таким чином, предметом дослідження художньо-творчої активності старших дошкільників є продукт художньої діяльності; критеріями дослідження художньо-творчої активності старших дошкільників визначено емоційність, оригінальність, рух, виразність та художню грамотність (за методикою Н.А.Лепської). Запропоновані критерії, на нашу думку, чітко забезпечують роботу трьох компонентів: творчі здібності, творче вміння та творча мотивація.

Обґрунтуємо наш вибір щодо критеріїв художньо-творчої активності.

Перший критерій оцінювання художньо-творчої активності – емоційність. Критерій дає змогу визначити зацікавлення художньою працею, повне розкриття своїх здібностей та внутрішнього ставлення до того чи іншого об'єкту.

Другий критерій оцінювання – оригінальність дає змогу визначити самостійність дитини під час вибору змісту малюнка, індивідуальність його ідеї та композиційного сюжету. Перший та другий критерії художньо-творчої активності є складовими одного з трьох компонентів запоруки обдарованості (Е. Торренс) – творчої мотивації.

Третій критерій виміру художньо-творчої активності – рух. За допомогою цього критерію викладач може визначити дію, динамічний стан персонажів композиції.

Виразність (четвертий критерій оцінювання) дозволяє дослідити точність відтворення персонажів або об'єктів зображення, посиляючись на активність під час сприйняття. За допомогою цього критерію визначається інтенсивність враження від спостереження навколишнього світу. Третій та четвертий критерії художньо-творчої активності є складовими одного з трьох компонентів запоруки обдарованості (Е. Торренс) – творчих здібностей.

Останній критерій виміру – художня грамотність. Цей критерій дозволяє визначити елементарні художні вміння, знання та навички дитини, її вміння свідомо застосовувати різноманітні художні засоби (штрих, тон, композиційний центр, контраст, нюанс, симетрію, асиметрію та ін.) у малюванні. П'ятий критерій художньо-творчої активності є складовою одного з трьох компонентів запоруки обдарованості (Е. Торренс) – творчих вмінь.

З огляду на вище зазначене, систему оцінювання розвитку художньо-творчої активності старших дошкільників ми пропонуємо розглядати за принципом “показники розвитку (емоційність, оригінальність, рух, виразність, художня грамотність) дорівнюють критеріями оцінювання”. Для оцінювання розвитку художньо-творчої активності старших дошкільників, ми пропонуємо апробований інструментарій де художня праця (продукт діяльності) дошкільників оцінюється за принципом – показник розвитку = критерій оцінювання. Таким чином робота (продукт діяльності) оцінюється по п'яти показникам художньо-творчої активності за кожен виконаний малюнок. За кожен із критеріїв (показників) художньо-творчої активності (емоційність, оригінальність, рух, виразність, художня грамотність) дитина отримує від 1 до 5-ти балів (залежно від інтенсивності вираження).

ЛІТЕРАТУРА

1. Боришевський М. Дорога до себе: Від основ суб'єктивності до вершин духовності: монографія / Мирослав Боришевський. – К.: Академвидав, 2010. – 416 с. (Серія «Монограф»).
2. Роменець В.А., Маноха І.П. Історія 20-го століття: Навчальний посібник / Вст. Ст. В.О. Татенка, Т.М. Титаренко. – К.: Либідь, 1998. – 992 с.; іл.
3. Савенков А.и. Психология детской одаренности/ Александр Ильич Савенков.: Генезис, 2010. – 440 с.: ил. – (Учебник XXI века).